

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

Telefon dyżurny: 21-34-34

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436

BS/305/14/88

ŁAPÓWKI - ZWYCZAJ CZY KONIECZNOŚĆ

Komunikat z badań

Listopad 1988 r.

Instytucje obsługi ludności stanowią tę część życia zbiorowego, której nie da się uniknąć czy ominąć bez względu na to, na ile nas ona na co dzień denerwuje. Podobno udaje się ją jednak skutecznie przekupić. Temu obiegowemu przekonaniu przeznaczono nieco miejsca w ogólnopolskim sondażu zrealizowanym przez CBOS we wrześniu 1988¹ r., starając się ustalić: czy łapówkarstwo jest uznawane za zjawisko wszechobecne, komu przede wszystkim przypisuje się rolę łapówkarza oraz na ile chętnie daje się łapówki i czym się tę skłonność tłumaczy.

Już odpowiedzi na pierwsze pytanie dotyczące powszechności łapówkarstwa zilustrowały znane powiedzenie, "że w Polsce tylko ryba nie bierze". Niemal wszyscy (91,1%) uznali dawanie i branie łapówek za zjawisko częste, w tym ponad 43% za powszechne. Tylko nieco mniej niż 10% respondentów rzadko dostrzega je w życiu codziennym. Cechy socjodemograficzne w zasadzie nie miały wpływu na zróżnicowanie poglądów w tej kwestii (patrz tabela 1 aneksu). Jedynie mieszkańcy wsi trochę mniej chętnie niż miast skłonni byli przyznać, że dawanie i branie łapówek nie należy do rzadkości.

Chcąc ustalić, jakie instytucje "słyną" z brania łapówek, przedstawiliśmy respondentom listę instytucji z prośbą, by zechcieli odpowiedzieć, czy według nich opinie, że pracownicy tych instytucji biorą łapówki, są uzasadnione. Rozkład odpowiedzi informuje nas zatem o opiniach na ten temat, a nie o stanie faktycznym. Respondenci mieli do wyboru trzy odpowiedzi: tak, są uzasadnione, nie, są krzywdzące, trudno powiedzieć. Otrzymane wyniki podano w tabeli 1. Instytucje uporządkowano w niej według malejącego odsetka osób podzielających negatywne oceny.

Lista obejmowała zarówno instytucje, z których usług korzystają na co dzień prawie wszyscy (np. sklepy), jak i te, do których z racji świadczonych przez nie usług chodzimy tylko w określonych sytuacjach (np. przychodnie zdrowia, szpitale), a także te, które wielu osobom są zupełnie nieznane (ZUS). Tym między innymi należy tłumaczyć bardzo zróżnicowany (od 45,6 do 8,1%) odsetek odpowiedzi "trudno powiedzieć".

---

¹Badanie pod hasłem "Co o tym myślisz? (12)" przeprowadzone na ogólnopolskiej próbie udziałowej dorosłej ludności (1493 osoby) w dniach 15-23 września 1988 r.

Tabela 1

Instytucje	Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: czy opinie, że pracownicy instytucji biorą łapówki są uzasadnione:			Kolejność instytucji ^{a)}
	tak	nie	trudno powiedzieć	
Przychodnie zdrowia, szpitale	75,1	16,1	8,1	1
Spółdzielnie mieszkaniowe	59,7	15,5	24,6	2
Sklepy, domy handlowe	57,1	22,1	20,7	3
Urzędy administracji państwowej	54,5	24,2	21,1	4
Zakłady usługowe	43,3	31,5	25,1	6
ADM, PGM, ROM	32,8	21,4	45,6	5
PZU	31,4	39,3	29,2	7
Restauracje, kawiarnie, bary	26,5	42,2	31,2	8
ZUS	16,9	47,4	35,5	9
Banki	12,1	58,9	28,9	10
Urzędy pocztowe	7,9	66,9	25,1	11

a) Według stosunku odpowiedzi "tak" do "nie", z pominięciem "trudno powiedzieć".

Analiza ocen wszystkich instytucji łącznie nie pozwoliła na ustalenie jakiegokolwiek schematu odpowiedzi. Oceny negatywne (tzn. że pracownicy wszystkich instytucji biorą łapówki) wyraziło 3,8% badanych, pozytywne - 7,7%, nie zajęło żadnego stanowiska - 3,1%. Pozostałe odpowiedzi (ponad 85%) były najrozmaitszymi kombinacjami ocen.

Znacznie częściej skłonni byli posądzać o branie łapówek pracowników wymienionych instytucji ludzie w wieku 36-45 lat, mieszkańcy dużych miast (powyżej 500 tys. ludności), a także pracownicy i właściciele prywatnych zakładów lub firm. Dokładne dane znajdują się w tabeli 2 aneksu.

W omawianym badaniu zadaliśmy także kilka pytań sondujących sposób postępowania respondentów, gdy są petentami czy klientami. Okazało się, że sama świadomość, iż załatwienie danej sprawy nie

będzie łatwe, skutecznie zniechęca do jej załatwiania prawie 13% ankietowanych. Wolą oni zrezygnować z osiągnięcia celu. Pozostali (niecałe 87%) podejmują się sprawę załatwić, z tym że różnymi metodami. Część (31,7%) poprzestaje na złożeniu wniosku, skargi czy podania i cierpliwie czeka na rezultat. Ponad 50% badanych stara się załatwić lub przyspieszyć załatwienie sprawy dając drobne upominki (11,5%) lub korzystając z tzw. układów, dojsć i znajomości (39,0%), a 4,7% daje pieniądze (patrz tab. 3 aneksu).

Korzystający z nieformalnej drogi załatwiania spraw są zdania, że większość społeczeństwa postępuje podobnie jak oni. Natomiast osoby rezygnujące z osiągnięcia celu, a także poprzestające na urzędowym trybie załatwiania spraw są przekonane, że w społeczeństwie mają mniej naśladowców (tab. 2).

Tabela 2

w procentach

Odpowiedzi na pytania:					
Jak Pan(i) postępuje zazwyczaj wiedząc, że załatwienie konkretnej sprawy nie będzie łatwe?	Jaka część społeczeństwa będąc w takiej sytuacji postępuje tak samo?				
	praktycznie wszyscy	większość	mniej niż połowa	mniejszość	praktycznie nikt
Rezygnuję z osiągnięcia celu, załatwienia sprawy	2,1	16,2	22,5	55,0	3,7
Poprzestaję na złożeniu wniosku, podania i cierpliwie czekam na rezultat	1,7	27,4	27,6	40,7	2,1
Staram się różnego rodzaju prezentami przyspieszyć załatwienie sprawy	21,2	61,2	14,7	2,9	0,0
Wykorzystuję tzw. dojsćcia, układy, znajomości	23,8	63,8	10,8	1,5	0,0
Płacę ile i komu trzeba	22,9	55,7	15,7	5,7	0,0

Po prezentacji tych danych trudno nie zadać pytania: dlaczego dawanie łapówek jest tak powszechne, co przede wszystkim wpływa na to? Większość (52,5%) wypowiedzających się w tej kwestii respondentów uważa, że łapówki są konieczne, zdaniem 17,3% dając je przejawia się zaradność życiową (według nich każdy sposób jest dobry, gdy prowadzi do celu). Warto zaznaczyć, że dla prawie 13% badanych dawanie łapówek stało się już zwyczajem, ogólnie przyję-

tą zasadą, nie wypada więc postępować inaczej. Pozostali (17,1%) nie umieli udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Spośród badanych, którzy deklarowali załatwienie sprawy w sposób nieformalny, większość motywowała dawanie łapówek koniecznością. Co piąty z respondentów dających zazwyczaj kwiatki lub drobne upominki uważa, że nie wypada postępować inaczej, natomiast 19,1% wykorzystujących układy i znajomości jest zdania, że dawanie łapówek świadczy o zaradności (tab. 3).

Tabela 3

w procentach

Odpowiedzi na pytania:				
Jak Pan(i) postępuje zazwyczaj wiedząc, że załatwienie konkretnej sprawy nie będzie łatwe?	Co przede wszystkim wpływa na to, że ludzie czasami dają prezenty lub łapówki?			
	konieczność - inaczej się nie da	zwyczaje, nie wypada postępować inaczej	zaradność, każdy sposób jest dobry, byle prowadził do celu	trudno to jednoznacznie określić
Staram się różnego rodzaju prezentami przyspieszyć załatwienie sprawy	64,9	19,3	11,1	4,7
Wykorzystuję tzw. dojścia, układy, znajomości	59,3	11,2	19,1	10,5
Płacę ile i komu trzeba	75,7	7,1	11,4	5,7
a) Przedstawiono tylko te odpowiedzi, które wiążą się z załatwieniem spraw drogą nieformalną.				

Sposób załatwienia spraw w różnych instytucjach, jak wykazało badanie, zmienia się w zależności od tego, kto jest stroną aktywną, czy klient, czy osoba obsługująca. Pierwszy przypadek został już omówiony. Zajmiemy się teraz drugim. Odwracając sytuację, zapytaliśmy respondentów, jak zareagowaliby, gdyby urzędnik zaproponował załatwienie sprawy w zamian za łapówkę. Pytanie to zadaliśmy już po raz drugi². Wyniki z obu sondaży zestawiono w tabeli 4 (patrz także tab. 4 aneksu).

² Po raz pierwszy w badaniu pod hasłem "Aktualne problemy (7)" zrealizowanym w sierpniu 1987 r. na ogólnopolskiej próbie udziałowej (1497 osób).

Tabela 4

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: Jak zareagował(a)by Pan(i), gdyby urzędnik zaproponował Panu(i) danie łapówki w zamian za załatwienie sprawy?	Respondenci według terminów badań	
	VII '87	IX '88
Zgodził(a)bym się na taką propozycję	34,3	51,6
Odmówił(a)bym dania łapówki	34,0	31,9
Złożył(a)bym skargę na urzędnika u kierownika urzędu	18,1	7,9
Najpierw starał(a)bym się sprawę załatwić za wszelką cenę, a potem złożył(a)bym skargę	7,0	4,9
Postąpił(a)bym inaczej	5,6	3,4

W porównaniu z rokiem ubiegłym znacznie wzrosła liczba osób skłonnych do dawania łapówek, liczebność grupy odrzucającej taki sposób postępowania w zasadzie nie uległa zmianie. Zmniejszył się natomiast więcej niż o połowę odsetek interweniujących u kierownika urzędu.

Im młodszy respondenci, tym częściej deklaruowali załatwienie sprawy w trybie nieformalnym, im starsi, tym częściej odmawiali. Również skargę skłonni byliby składać częściej od pozostałych. Reakcja na propozycję dania łapówki zależy ponadto od wykształcenia i miejsca pracy. Osoby z wykształceniem podstawowym znacznie częściej niż inne wyrażały chęć odrzucenia propozycji, częściej też byłyby zdecydowane złożyć skargę.

Najchętniej daliby łapówkę właściciele i pracownicy prywatnych zakładów lub firm. Najczęściej odrzucali taki sposób załatwienia sprawy emeryci, a na skargę pierwsi poszliby rolnicy (patrz tab. 5 aneksu).

Odpowiadając na kolejne pytanie ankiety, które brzmiało: "Jak postąpił(a)by Pan(i), gdyby pracownik sklepu zaproponował sprzedanie jakiejś potrzebnej Panu(i) rzeczy za cenę wyższą od oficjalnej?", respondenci po raz wtóry opowiadali się za łapówkami lub przeciw. Ponad 70% byłoby skłonnych przyjąć propozycję, w tym jednak 50,6% zastrzegło możliwość odmowy, gdyby cena żądana przez sprzedawcę była zbyt wygórowana. Prawie 30% odmówiłoby w każdym przypadku.

Jesteśmy zatem skorzyc dawać łapówki, zwłaszcza gdy taka propozycja wychodzi z przeciwnej strony. Sami z taką ofertą występujemy znacznie rzadziej (tab. 5 i 6).

Tabela 5

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: Jak Pan(i) postępuje zazwyczaj wiedząc, że załatwienie konkretnej sprawy nie będzie łatwe?	Deklarowana reakcja na propozycję dania łapówki w urzędzie				
	zgoda	odmowa	skarga u kierownika urzędu	po załatwieniu - skarga u kierownika	inna
Rezygnuję z osiągnięcia celu	18,3	52,4	21,5	3,7	4,2
Poprzestaję na złożeniu podania i cierpliwie czekam na rezultat	24,5	55,9	10,8	5,3	3,4
Staram się różnego rodzaju prezentami przyspieszyć załatwienie sprawy	83,6	8,2	1,2	4,7	1,2
Wykorzystuję tzw. dojścia, układy, znajomości	70,7	15,8	4,1	5,3	3,9
Płacę ile i komu trzeba	88,6	7,1	-	2,9	1,4

Tabela 6

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: Jak Pan(i) postępuje zazwyczaj wiedząc, że załatwienie konkretnej sprawy nie będzie łatwe?	Deklarowana reakcja na propozycję dania łapówki w sklepie		
	zgoda	odmowa	
		tylko w przypadku wygórowanych żądań	w każdym przypadku
Rezygnuję z osiągnięcia celu	6,8	35,6	57,6
Poprzestaję na złożeniu podania i cierpliwie czekam na rezultat	13,1	41,8	44,7
Staram się różnego rodzaju prezentami przyspieszyć załatwienie sprawy	35,7	56,7	7,6
Wykorzystuję tzw. dojścia, układy, znajomości	23,2	61,3	15,3
Płacę ile i komu trzeba	45,7	47,1	7,1

Tylko 4,7% respondentów ujawniło ankieterom CBOS, że daje łąpówki, nieco więcej (11,5%) - upominki czy kwiatki. Gdy zaś propozycję dania łąpówki złoży urzędnik czy sprzedawca, znacznie większa grupa osób wybiera tę drogę załatwienia sprawy. Korzystają z niej nawet ci, którzy nie otrzymawszy takiej propozycji zrezygnowaliby z osiągnięcia celu lub poprzestaliby na złożeniu podania. Świadczy to, że niektórzy nie mają na tyle śmiałości, tupetu, a może i wyobraźni, by samemu wystąpić z taką ofertą. Częściej w ten sposób zachowują się mieszkańcy wsi, osoby po 40 roku życia, legitymujące się wykształceniem podstawowym, pracujący w sektorze uspołecznionym, mający średnie warunki materialne. Zdecydowanie częściej są to kobiety.

Można wyróżnić grupę respondentów, którzy wykazują pewną skłonność do dawania łąpówek (tab. 7). Należy jednak podkreślić, że dotyczy to tylko sytuacji, gdy załatwienie sprawy w ten sposób zostanie zaproponowane przez osobę obsługującą. Grupa ta stanowi od 15 do 46% (w przypadku, gdy wysokość żądanej łąpówki nie jest dla respondentów zbyt wygórowana) ogółu badanych.

Tabela 7

w procentach

Deklarowana reakcja na propozycję dania łąpówki w urzędzie	Deklarowana reakcja na propozycję dania łąpówki w sklepie		
	zgoda	odmowa	
		tylko w przypadku wygórowanych żądań	w każdym przypadku
Zgoda	15,3	30,9	5,2
Odmowa	3,2	12,5	15,9
Odmowa i skarga	0,5	2,6	4,6
Zgoda i skarga	0,6	2,5	1,6
Inne	0,4	1,6	1,2

Uwaga - Odsetki nie sumują się do 100 ani w wierszu, ani w kolumnie, gdyż podstawą procentowania jest ogół badanych.

x

x

x

W opinii społecznej łapówki są nieodłącznym elementem naszej rzeczywistości. Ich obecność w życiu codziennym jest wywołana przede wszystkim niedoborami na rynku dóbr i usług. Zdaniem badanych nie we wszystkich typach instytucji upowszechniły się w jednakowym stopniu. Wiąże się to z charakterem ich działalności, mentalnością pracujących tam ludzi i przyjętymi w nich zwyczajami. Aby łapówkarstwo jako mechanizm regulujący kontakty między ludźmi mogło w ogóle istnieć, potrzebni są zarówno ci, którzy dają, jak i ci, którzy żądają i biorą. Od ubiegłego roku znacznie wzrósł odsetek osób skłonnych do dawania.

Przez znaczną grupę ludzi dawanie łapówek jest postrzegane już jako zwyczaj, któremu nie wypada się przeciwstawiać. Dla wcale nie mniejszej grupy jest to przejaw zaradności. W tej sytuacji niewielką pociechę stanowi to, że jednak nie wszyscy jeszcze nauczyli się dawać łapówki.

ANEKS

Tabela 1

w procentach

Cechy respondentów	Respondenci uznający dawanie i branie łapówek za zjawisko występujące w Polsce		
	powszechnie	często	rzadko
<u>Płeć</u>			
Mężczyźni	44,8	46,2	8,4
Kobiety	42,4	47,7	8,6
<u>Wiek:</u>			
do 25	44,4	47,6	7,3
26-35	48,0	42,8	8,9
36-45	46,7	48,8	3,3
46-65	39,2	49,4	10,4
powyżej 65 lat	38,6	46,4	12,9
<u>Miejsce zamieszkania</u>			
Wieś	39,3	46,6	12,9
<u>Miasto:</u>			
do 20	55,2	38,4	6,4
21-100	41,4	49,2	7,9
101-500	46,4	46,8	6,0
powyżej 500 tys. mieszkańców	44,2	53,0	2,3
<u>Wykształcenie</u>			
Podstawowe	40,6	46,0	11,7
Zawodowe	43,7	47,6	7,8
Średnie ogólnokształcące	45,8	46,6	7,1
Średnie zawodowe	47,7	46,4	5,5
Wyższe	42,7	51,0	6,3
<u>Miejsce pracy</u>			
Pracujący w:			
- zakładzie gospodarki uspołecznionej	47,1	45,7	6,5
- sektorze prywatnym	45,8	45,8	6,8
- rolnictwie indywidualnym	33,5	52,7	13,2
Nie pracujący:			
- emeryci	41,4	45,2	12,1
- inni	40,9	50,0	7,4
<u>Przynależność do partii politycznych</u>			
Należący do:			
- PZPR	44,3	48,3	7,4
- ZSL lub SD	49,1	43,6	7,3
Nie należący	43,2	47,0	8,7
<u>Średni dochód na osobę w rodzinie</u>			
do 10	44,5	41,8	12,1
11-20	44,5	44,0	10,8
21-30	44,4	48,3	6,4
powyżej 30 tys. zł	36,7	60,9	2,2
<u>Warunki materialne</u>			
Dobre	43,7	47,3	8,6
Średnie	40,4	49,2	9,1
Złe	47,6	43,9	7,8
Uwaga - W tabelach 1-5 aneksu pominięto odpowiedzi "trudno powiedzieć" i braki danych.			

Tabela 2

Cechy respondentów	Stosunek odpowiedzi "tak" do odpowiedzi "Nie" na pytanie: "Czy Pana(i) zdaniem opinie o braniu łapówek przez pracowników następujących instytucji są uzasadnione?"										
	urzędy admi- nistracji państwowej	przychod- nie zdrowia, szpitale	spółdziel- nie miesz- kaniowe	ADM, PCM ROM	sklepy, domy handlowe	bank	PZU	ZUS	restauracje, kawiarnie, bary	zakłady świad- czące usługi	
<u>Wiek:</u>											
Do 25	2,5	5,5	4,0	1,7	2,1	0,1	0,7	0,4	0,6	1,2	
26-35	2,0	4,4	3,3	1,2	2,6	0,2	0,8	0,3	0,8	1,4	
36-45	2,8	5,6	4,8	2,0	3,6	0,2	0,9	0,4	0,6	1,8	
46-65	1,9	4,1	3,5	1,4	2,3	0,2	0,7	0,3	0,6	1,1	
Powyżej 65 lat	2,5	4,6	4,4	1,4	2,2	0,1	0,5	0,2	0,5	1,2	
<u>Miejsce zamieszkania</u>											
Wieś	1,6	4,3	3,2	1,2	1,8	0,1	0,9	0,3	0,6	1,0	
Miasto:											
do 20	2,1	4,8	5,0	1,3	2,5	0,2	0,5	0,2	0,8	1,2	
21-100	2,0	3,4	2,6	1,3	2,5	0,1	0,7	0,4	0,6	1,2	
101-500	2,6	4,1	3,3	1,5	3,2	0,3	0,8	0,4	0,7	2,0	
powyżej 500 tys. mieszkańców	5,8	14,5	11,0	2,7	4,1	0,1	0,8	0,3	0,6	2,1	
<u>Miejsce pracy</u>											
Pracujący w:											
- zakładzie gospodarki uspołecznionej	2,3	4,7	3,9	1,4	2,5	0,1	0,7	0,3	0,6	1,5	
- sektorze prywatnym	2,5	4,1	3,2	1,7	3,7	0,2	0,9	0,3	0,8	1,5	
- rolnictwie indywidualnym	1,6	2,8	2,8	1,3	2,0	0,2	1,2	0,3	0,3	0,8	
Nie pracujący:											
- emeryci	2,2	5,5	4,3	2,0	2,7	0,2	0,5	0,3	0,6	1,2	
- inni	2,2	6,6	3,6	1,4	2,9	0,1	0,8	0,5	0,6	1,5	

Tabela 3

w procentach

Cechy respondentów	Odpowiedzi na pytanie: "Jak Pan(i) postępuje zazwyczaj wiedząc, że załatwienie konkretnej sprawy nie będzie łatwe?"				
	rezygnuję z osiągnięcia celu	poprzez staję na złożeniu wniosku i czekam na rezultat	staram się różnego rodzaju prezentami przyspieszyć załatwienie sprawy	wykorzystuję tzw. dojdźcia, układy, znajomości	płacę ile i komu trzeba
<u>Płeć</u>					
Mężczyzna	9,7	28,0	12,2	44,1	6,0
Kobieta	15,7	35,2	10,8	34,5	3,5
<u>Wiek:</u>					
do 25	10,9	24,3	6,9	52,6	4,5
26-35	8,1	29,8	13,1	44,5	4,5
36-45	9,3	23,8	12,9	48,0	6,0
46-65	16,1	38,3	12,9	28,5	4,0
powyżej 65 lat	23,6	42,1	7,9	20,7	5,7
<u>Miejsce zamieszkania</u>					
Wieś	14,8	32,8	11,8	34,1	6,3
Miasto:					
do 20	11,0	32,4	11,0	42,8	2,9
21-100	12,4	34,2	6,8	45,5	1,1
101-500	10,4	28,9	16,5	39,4	4,8
powyżej 500 tys.mieszkańców	12,4	30,0	11,1	40,6	6,0
<u>Wykształcenie</u>					
Podstawowe	21,3	36,8	12,1	25,3	4,4
Zawodowe	10,4	29,0	10,4	43,0	6,6
Średnie ogólnokształcące	8,7	27,3	13,8	46,2	4,0
Średnie zawodowe	6,3	32,4	12,2	45,0	4,2
Wyższe	5,6	26,1	6,3	58,5	3,5
<u>Miejsce pracy</u>					
Pracujący w:					
- zakładzie gospodarki społecznej	9,3	29,8	12,0	44,8	3,8
- sektorze prywatnym	3,4	18,6	15,3	54,2	8,5
- rolnictwie indywidualnym	12,5	34,2	9,8	33,7	9,8
Nie pracujący:					
- emeryci	22,8	42,4	11,7	20,0	3,1
- inni	15,3	25,0	9,1	45,5	4,5
<u>Przynależność do partii politycznych</u>					
Należący do:					
- PZPR	10,0	30,7	5,3	52,7	1,3
- ZSL lub SD	5,4	30,4	17,9	37,5	8,9
Nie należący	13,5	31,9	11,9	37,6	4,9
<u>Średni dochód na osobę w rodzinie:</u>					
do 10	10,8	31,0	10,8	43,2	4,0
11-20	14,6	32,4	11,6	36,2	4,6
21-30	12,5	31,4	10,6	41,0	4,3
powyżej 30 tys.zł	3,4	27,2	18,1	43,0	7,9
<u>Warunki materialne</u>					
Dobre	10,6	27,2	11,8	45,1	5,3
Średnie	12,6	32,5	11,7	37,8	5,3
Złe	14,2	32,9	11,0	38,0	3,6

Tabela 4

w procentach

Cechy respondentów	Reakcja na propozycję dania łapówki w urzędzie:				
	zgoda	odmowa	odmowa i skarga	zgoda i skarga	inne
<u>Płeć</u>					
Mężczyźni	55,9	29,2	7,3	4,1	3,4
Kobiety	47,7	34,4	8,5	5,7	3,5
<u>Wiek:</u>					
do 25	56,5	25,0	6,9	7,7	4,0
26-35	56,3	29,1	5,0	4,7	4,2
36-45	55,6	28,6	6,9	4,8	3,6
46-65	47,1	36,2	10,6	3,6	2,5
powyżej 65 lat	37,9	43,6	10,7	5,0	2,9
<u>Miejsce zamieszkania</u>					
Wieś	53,0	32,6	8,7	3,1	2,2
<u>Miasto:</u>					
do 20	54,3	30,6	6,4	3,5	5,2
21-100	44,0	36,5	7,9	7,5	4,1
101-500	54,4	27,2	9,6	4,4	4,4
powyżej 500 tys.mieszkańców	51,6	31,3	5,1	7,8	3,2
<u>Wykształcenie</u>					
Podstawowe	46,0	37,0	10,2	3,4	3,3
Zawodowe	56,4	29,3	7,5	4,5	2,1
Średnie ogólnokształcące	51,4	30,0	6,3	8,3	3,6
Średnie zawodowe	58,4	29,0	6,7	3,8	1,7
Wyższe	49,7	28,0	5,6	7,0	9,8
<u>Miejsce pracy</u>					
Pracujący w:					
- zakładzie gospodarki uspo- łecznej	53,5	30,7	6,5	5,2	3,7
- sektorze prywatnym	64,4	18,6	5,1	8,5	3,4
- rolnictwie indywidualnym	56,0	26,6	12,5	0,5	3,8
Nie pracujący:					
- emeryci	39,0	44,1	9,3	4,5	3,1
- inni	54,5	27,8	8,0	7,4	2,3
<u>Przynależność do partii politycznych</u>					
Należący do:					
- PZPR	46,7	32,0	11,3	4,7	5,3
- ZSL lub SD	67,9	21,4	1,8	1,8	7,1
Nie należący	51,4	32,4	7,8	5,1	3,0
<u>Średni dochód na osobę w rodzinie:</u>					
do 10	52,7	31,0	10,8	2,7	2,7
11-20	52,6	30,9	7,3	4,6	4,0
21-30	49,8	34,6	7,1	5,0	2,9
powyżej 30 tys.zł	56,8	20,8	12,5	7,9	2,2
<u>Warunki materialne</u>					
Dobre	54,5	30,1	7,9	3,2	4,0
Średnie	49,4	33,5	7,6	6,0	3,2
Złe	50,8	31,9	8,5	5,5	2,9

Tabela 5

w procentach

Cechy respondentów	Reakcja na propozycję dania łapówki w sklepie:		
	zgoda	odmowa	
		tylko w przypadku wygórowanych żądań	w każdym przypadku
<u>Płeć</u>			
Mężczyzna	22,8	52,5	24,9
Kobieta	18,1	49,2	32,5
<u>Wiek:</u>			
do 25	19,8	58,1	22,2
26-35	18,3	55,5	25,9
36-45	22,7	55,9	21,5
46-65	22,0	44,0	33,6
powyżej 65 lat	16,4	37,9	45,7
<u>Miejsce zamieszkania</u>			
Wieś	23,8	47,2	28,8
Miasto:			
do 20	23,8	52,3	23,3
21-100	15,0	51,1	33,8
101-500	17,2	55,6	27,2
powyżej 500 tys.mieszkańców	18,0	52,1	29,5
<u>Wykształcenie</u>			
Podstawowe	19,3	45,0	35,2
Zawodowe	20,0	54,6	25,4
Średnie ogólnokształcące	21,7	53,8	24,5
Średnie zawodowe	21,4	53,4	25,2
Wyższe	20,4	52,1	26,8
<u>Miejsce pracy</u>			
Pracujący w:			
- zakładzie gospodarki uspołecznionej	19,3	56,0	24,6
- sektorze prywatnym	25,4	47,5	25,4
- rolnictwie indywidualnym	27,7	46,2	26,1
Nie pracujący:			
- emeryci	17,9	39,0	42,8
- inni	18,8	51,7	29,5
<u>Przynależność do partii politycznych</u>			
Należący do:			
- PZPR	22,1	51,0	26,2
- ZSL lub SD	28,6	46,4	25,0
Nie należący	19,8	50,7	29,4
<u>Średni dochód na osobę w rodzinie</u>			
do 10	25,6	47,2	27,0
11-20	20,9	48,7	30,0
21-30	19,2	51,9	28,6
powyżej 30 tys. zł	20,4	56,8	22,7
<u>Warunki materialne</u>			
Dobre	19,1	55,3	25,2
Średnie	20,5	48,3	31,0
Złe	20,6	51,5	27,7